

„Kogu abielu on olnud piinaks ja hirmuks“: naise positsioon lahutusõiguses ja -praktikas 1920.–1930. aastate Eestis

Marilyn Mägi

Teesid

1920.–1930. aastate Eesti ühiskonda iseloomustasid küll liberaliseerivad muutused naiste õigustes ja rollides, kuid samas ka jätkuvalt juurdunud traditsioonilised soonormid. Artiklis uurin, kuidas kajastusid need vastuolulised muutused abielulahutust puudutavas õiguses ja selle praktiseerimises, sealhulgas Eesti Vabariigi uue, 1922. aastal vastu võetud abieluseaduse kontekstis. Kuigi see seadus püüdis kehtestada senisest võrdõiguslikumat perekonnaõigust, ei suutnud see siiski kõrvaldada naiste ebavõrdset kohtlemist kohtusüsteemis.

Uuritud Viljandi-Pärnu rahukohtu lahutusjuhtumite analüüsist selgub muu hulgas, et naised süüdistati abielulahutuse korral sagedamini abielurikkumises ja terviseprobleemides, samas kui meestele heideti ette majanduslikku vastutamatust, alkoholismi ja vägivaldset käitumist, mis viitab erinevatele ootustele naiste ja meeste abielusiseste rollide suhtes. Kohtupraktika pakub näiteid selle kohta, kuidas õigustati naistevastast vägivalda ja marginaliseeriti naise autonoomiat. Juhtumiuuringust ilmneb, kuidas sugupooltest lähtuvad ootused mõjutasid lahutusprotsessi: naiselt eeldati truudust ja emarolli täitmist, meeste juures hinnati aga võimet perekonda majanduslikult kindlustada. Seega, formaalse võrdõiguslikkuse kehtestamine seadusandluses ei kõrvaldanud patriarhaalsete normide mõju, ja kuigi õigusruum muutus liberaalsemaks, jäid lahutusprotsessid soolistest ja sotsiaalsetest normidest tugevalt mõjutatuks.

Märksõnad: abielulahutus, soonormid, perekonnaõigus, 1920.–1930. aastad, kohtupraktika

Sissejuhatus

Erinevalt tänapäevast, mil abiellumine on Euroopa kultuuriruumis kahe indiviidi vabatahtlik ja omavaheline otsus, mida sugugi mitte kõik elu jooksul ei langeta, oli minevikus abielus suurem osa inimesi. Toona ei olnud abiellumine pelgalt isikliku valiku, vaid pigem pere- ja kogukondlik küsimus, mis oli lisaks seotud väga erinevate majanduslike, usuliste ja õiguslike teguritega (Donahue, 2008; Goody, 1983; Szołtysek, 2015). Protestantliku Euroopa, sealhulgas Eesti kultuuriruumis on abieluga kaasas käinud ka vastupidine protsess – abielu lahutamine –, mis muutus uusaja jooksul üha tavapärasemaks ja aktsepteeritumaks.¹ Lahutamise levimus jõudis paljudes riikides, sealhulgas Eestis, tippu 20. sajandi viimasel veerandil,² milleks rajasid teed kahe maailmasõja vahelised muutused abielu ja lahutuse sekulariseerimise ja liberaliseerimise protsessis.

Artikli eesmärk on anda ülevaade abielu- ja lahutusõiguse arengust Eesti esimesel iseseisvusperioodil (1918–1940) ning analüüsida ühe abielupaari näitel seadusemuudatuste väljendumist lahutusjuhtumites, lähenedes probleemile tollal abielu lahutanud naise perspektiivist.³ Artiklis püstitan hüpoteesi, et kuigi demokraatliku vabariigi uued seadused andsid naistele ja meestele võrdsed õigused muu hulgas perekonnaküsimustes, säilis lahutusküsimuses sooline ebavõrdsus. Naised ja mehed kasutasid seadusandlusest tulenevaid võimalusi erinevalt, samuti jäid erinevaks

---

¹ Keskaegses Euroopas ei olnud võimalik abielu lahutada, küll aga sai seda eritingimustel tühistada, näiteks abikaasade suguluse ilmnemisel. Esimestes protestantlikes piirkondades, näiteks Šveitsis, hakati lahutust võimaldama 16. sajandil. Eesti alal sai abielu lahutada juba 17. sajandi teisel poolel, Prantsusmaal kehtestati (ajutiselt) erakordselt lai lahutusõigus Prantsuse revolutsiooni tulemusel 1792. aastal, Preisimaal Prantsusmaast kaks aastat hiljem ja Inglismaal hakati lahutust tsiviilkohtus võimaldama 1857. aastast. Traditsiooniliselt katoliiklikes maades võeti lahutust lubavad seadused vastu alles 20. sajandi teisel poolel, näiteks Itaalias 1970. ja Hispaanias 1981. aastal, Iirimaal 1996. aastal (Phillips, 1988, lk 572–581).

² Eestis jõudis lahutuste arv tippu 1995. aastal, mil lahutusi oli 1000 elaniku kohta 5,20. Lätis oli sama näitaja 1992. aastal 5,60, Leedus 1991. aastal 4,10 ja Soomes 1989. aastal 2,90 (Ortiz-Ospina & Roser, 2020).

³ Artikkel põhineb autori 2022. aastal Tartu Ülikoolis ajaloo ja arheoloogia instituudis kaitsitud magistritööl „Abielulahutuste põhjused Viljandi-Pärnu Rahukogu lahutustoimikutes 1923–1940“.

meestele ja naistele seatud sotsiaalsed ning ühiskondlikud ootused, mis võisid mõjutada lahutusprotsesse ja nende tulemusi.

Inimeste eraelu, sealhulgas abielu ja lahutuse uurimist raskendab allikate ja nendes sisalduva info nappus. Kui jätta kõrvale isiklikud dokumendid, nagu kirjavahetus või päevikud, on üks rikkalikumaid allikaid abielulahutuse põhjuste kohta kohtumaterjalid, mis tekkisid indiviidi ja riigi kokkupuute tulemusel. Ka vabal tahtel abielu lahutamiseks tuli pöörduda esimese astme kohtusse, mida nimetati Eestis kuni 1935. aastani rahukohtuks⁴ ja hiljem jaoskonnakohtuks. Valdav osa lahutusmenetlusi piirnesidki aruteluga esimese astme kohtus. Kuigi väga keerukad ja õiguslikult konfliktised lahutused võisid välja jõuda Riigikohtusse,⁵ pakuvad just rahukohtute materjalid laiemat ülevaadet abielupaaride vastasseisudest ja abielus ette tulnud probleemidest.

Siinse artikli aluseks on 340 Viljandi-Pärnu rahukohtu (ERA.2121) lahutustoimikut ajavahemikust 1923–1940. Viljandi-Pärnu rahukohtu fond on üks neljast säilinud ringkonnakohtu fondist ning neist kõige ülevaatlikum, sisaldades kahe suurema linna ning neid ümbritsenud alade materjale, mis võimaldas haarata uurimistöösse võimalikult erinevaid juhtumeid. Artikli esimeses osas analüüsin toimikuid 1922. aasta abieluseaduses nimetatud lahutuspõhjuste kontekstis, selgitades välja, kas ja millised olid lahutajate soost lähtuvad argumendid ja põhjendused, mida lahutusavaldustes välja toodi. Artikli teises osas analüüsin juhtumiuuringu meetodil ühe abielupaari lahutuse lugu 1920. aastatel. Juhtumiuuring põhineb kahel Viljandi-Pärnu rahukogu nõudmise aktil – ERA.2121.1.1196 ja ERA.2121.1.1197 (vastavalt 1924. ja 1928. aastast) – ning mõlemad nõuded käsitlesid sama abielupaari lahutuspüüdeid. Kuna korduvad lahutusavaldused keskmisest keerukamate juhtumite kohta pakuvad mitmekülgset sissevaadet konfliktidesse ja raskustesse, millega

---

⁴ Esimesel iseseisvusperioodil oli Eestis viis rahukohtu ringkonda: Tallinn-Haapsalu, Viljandi-Pärnu, Rakvere-Paide, Tartu-Võru ja Saaremaa.

⁵ Riigikohtu (ERA.1356) tsiviilasjade kohtutoimikute allsarjast 2.32 (abielulahutused, abielluma kohustamine) leiab 1924.–1940. aastast 266 toimikut. Riigikohtusse jõudsid juhtumid, mille varasemad lahendused madalamates kohtuastmetes ei rahuldanud mõlemat osapoolt (Joost, 2019, lk 4).

lahutajad võisid kokku puutuda, valisin analüüsimiseks just sellise juhtumi, kus lahutajate vahel avaldusid mitmed vastuolud ja arvesse võeti ka tunnistajate ütlusi. Lisaks ilmnis selle juhtumi puhul, et abieluseadust on kohtusüsteemis võimalik erinevalt tõlgendada. Juhtumiuuringu keskmes on küsimused, kuidas mõjutab lahutava osapoolle sugu nii tema kui ka talle esitatud süüdistuste olemust ning kas ja milliseid (soopõhiseid) argumente osapooled oma eesmärgi saavutamiseks kasutasid.

Mõistmaks seadusemuudatuste võimalikku mõju peresuhetele ja -käitumisele kahe maailmasõja vahelises Eestis, on tarvis küsimust kontekstualiseerida lahutusajaloo ja ühiskondlike muutuste võtmes. Üks keskne teema abielu- ja lahutusajaloo käsitlustes on olnud kahtlemata religioon, millel on olnud abielu ja lahutuse reguleerimisel Euroopas märkimisväärne roll. Et Eesti ala on kuulunud luterlikku kultuuriruumi, tuleb siinsete olude analüüsimisel arvestada reformatsiooni mõju ja protestantliku abielukäsitlusega. Võrreldes keskajal domineerinud katoliiklusega, mis tõstis tsölibaadi abielust kõrgemale (Phillips, 1988, lk 15), muutusid abieluinstitutsioon ja perekond uusajal olulisemaks ning nende keskmesse kinnistus veelgi tugevamalt arusaam naisest kui laste ja majapidamise eest vastutajast, seda ka vaimselt ning moraalselt (Peters, 2003; Wiesner-Hanks, 2000). Lahutust võis reformatsiooniajajärgses Euroopas mõtestada seega kui häiringut ja katkestust pere- ja kogukonna sotsiaalses korras, ning kuigi erandjuhul võimalik, ei olnud lahutus midagi, millesse suhtuti kergel käel (Ozment, 1983; Sabeau, 1990).

Lisaks on ajalookirjutuses ja siinseski artiklis olulisel kohal seadusandlikud muudatused ning riigi roll, eelkõige seoses abielu ilmalikustumisega. Üheskoos religioosete ja õiguslike muudatustega on uuritud abielu ja lahutamise sotsiaalset ning kultuurilist teisenemist, mis toimus järk-järgult uusaja vältel ning oli seotud valgustusajastu ideede ja individuaalsete õiguste esiletõusu ja levikuga, sealhulgas tsiviilabielu tekkega uusajal (Giddens, 1992; Phillips, 1988; Stone, 1990). Käesoleva artikli kontekstis on tähtis küsimus lahutuse stigmatiseerimise vähenemisest ning sotsiaalse vastuvõetavuse järkjärgulisest suurenemisest, millest saab valdavalt rääkida alates 19. sajandi lõpust ja 20. sajandi algusest

(Coontz, 2005; Gillis, 1985), samuti perekonna institutsiooni muutumisest ühiskondliku struktuuri moderniseerumise tuules, mille tulemusena hakkasid indiviidi huvid ületama perekonna kui terviku huve (Burgess, 1971; Shorter, 1975). Naiste õiguseid, soolist võrdõiguslikkust ja lahutusõiguse laienemist on oma uurimustes käsitlenud ja omavahel seostanud Joan W. Scott (2008) ning Eleanor Gordon ja Gwyneth Nair (2003). Muu hulgas analüüsivad autorid naiste positsiooni perekonnas võimuhete taustal, tuues esile, et erinevate sooliste ja seadusandlike piirangute tõttu oli naistel nii abielus kui ka lahutusolukorras keerulisem oma õigusi tagada. Samuti on naiste perekondliku positsiooni paranemist seostatud lisanduvate õiguslike muudatustega uusaegses Euroopas.

Esimesele maailmasõjale järgnenud aega iseloomustab küll naise järkjärguline emantsipeerumine näiteks valimisõiguse⁶ ja tööhõive⁷ laienemise kaudu, kuid samas jäi neile jätkuvalt täielik vastutus koduse sfääri eest. Naise peamised ülesanded sõdadevahelises Eestis olid üldlevinud arvamuse järgi laste sünnitamine ja kasvatamine ning majapidamise ja abikaasa eest hoolitsemine (Maripuu, 2023, lk 42). Sellepärast on naisküsimuse perspektiivist eriti huvipakkuv just esimesele maailmasõjale järgnenud perioodi lahutusajalugu. Samuti hakkas esimese maailmasõja järel kasvama lahutuste arv, mida demograaf Heldur Palli (1998, lk 32) on nimetanud lausa „uueks demograafiliseks nähtuseks“ (lk 32) ning millest võib järeldada, et lubavast seadusandlusest hoolimata lahutati enne 20. sajandit siiski väga vähe abielusid (Vikström *et al.*, 2011, lk 112). Maailmasõdadevahelises Eestis suurenes lahutuste arv aga stabiilselt: kui 1922. aastal lahutati 569, siis 1934. aastal juba 1003 abielu.⁸

Demograafilisest vaatenurgast on rahvastikuareng, sealhulgas lahutuskäitumine, eraldiseisev süsteem (Jänes-Kapp *et al.*, 2005, lk 9–19). Siiski on selge, et laiemad demograafilised protsessid, kaasa arvatud abiellumine ja lahutamine, on vastastikmõjus üksikisikute ning nende

---

⁶ Eesti naised said valimisõiguse 1917. aastal.

⁷ 1922. aasta rahvaloenduse andmetel tegi väljaspool kodu tasustatud tööd 52% naistest (1922 a. üldrahvalugemise andmed, 1925, lk 20).

⁸ Võrdluseks: kõige rohkem lahutati Eestis abielusid 1995. aastal – 7456. 2023. aastal oli lahutuste arv 2648 (Statistikaamet, *s. a.*).

kaudu sotsiaalse, religioosse, majandusliku ja kultuurilise ruumiga, ka sooküsimusse puutuvaga. Nii naise rollide mitmekesistumine kui ka paranevad teadmised oma õigustest ja võimalustest asetasiid pere- ja lähisuhted seega uude ning keerukamasse konteksti, tõstatades muu hulgas küsimuse, kuidas olid probleemsed lähisuhted, mis võisid pöörduda abielulahutusega, nende rollimuutustega seotud.

Muudatused perekonnaõiguses

Minevikus oli valdavas osas Euroopast abiellumine ja lahutus reguleeritud kiriklike seadustega, mille kohasel oli lahutamine tihti kas keelatud, keeruline või piiratud võimalustega. Euroopa esimesed ilmalikud abielu ja lahutust reguleerinud tsiviilseadused pärinevad uusajast. Tsiviilabielu koos võimalusega vabal tahtel lahutada kehtestati esimest korda 1792. aastal Prantsusmaal ja kaks aastat hiljem sätestati need põhimõtted Preisimaal üldises maaõiguses (Laur, 2023, lk 113). 19. sajandi Preisimaal tehti mitmeid katseid uuenduslikke seadusemuudatusi tagasi pöörata, sealhulgas tunti muret abieluinstitutsiooni tähtsuse vähenemise pärast ning leiti, et lihtsustatud lahutuskord kahjustab eelkõige naisi, kel oluiks keerulisem pärast lahutust iseseisvalt toime tulla. (Phillips, 1988, 429). See näitab, et perekonna- ja lahutusõigus ei muutunud aja jooksul ühemõtteliselt vabamaks, vaid uuendused vaheldusid vastuseisuga. Märkimisväärselt hakkas lahutusõigus liberaliseeruma esimese maailmasõja järel. Eelkõige väljendus see lisandunud lahutuspõhjustes, millest uuenduslikem oli juba revolutsiooniliselt Prantsusmaalt tuttav abikaasade vaba tahe. Samas jäid kehtima varasemast õigusruumist tuttavad süü põhised põhjendused.

Protestantlikku kultuuriruumi kuulunud Eesti alal oli põhimõtteliselt võimalik abielu lahutada alates 17. sajandist, mil abielu- ja lahutusküsimused sätestati 1686. aasta Rootsi kirikuseaduses. Seadusest tulenevalt sai eri põhjustel, nagu julm kohtlemine, liiga lähedane sugulus, nakkava või ravimatu tõve olemasolu ja varjamine (näiteks leepa, hullumeelsus), katkestada kihlust, samuti oli võimalik lahutust paluda näiteks „pahatahtliku hülgamise“ või abielurikkumise kui seadusevastase tegevuse tõttu (Kirchen-Gesetz und Ordnung, 1687, lk 60–84).

19. sajandist kuni Eesti iseseisvumiseni reguleeris abiellumist ja lahutamist 1832. aasta Venemaa evangeelse luterliku kiriku seadus. Sama aasta aprillis oli Senat välja andnud ukaasi, mis sätestas lahutusküsimused eri usutunnistusega abikaasade vahel põhimõttel, et abielu lahutamise põhjuste piisavuse üle otsustab kostja usutunnistuse järgne kohus, mis tähendas, et eelnimetatud seadus rakendus suuremale osale Eesti elanikest (Andresen, 2004, lk 133). Seadus võimaldas lahutust erinevatel ja juba varasemastki tuttavatel põhjustel, näiteks lisa § 381 põhjuste hulka „julma ümberkäimise, mis on seotud söimamise, peksmise või märkimisväärsete solvangutega“ ja § 382 käsitles lahutuspõhjusena „au ja vabaduse võtmise katset“ (Lõo, 1922, lk 45). See viitab, et uusaja jooksul kinnistusid õiguslikud arusaamad sellest, milline käitumine abikaasa suhtes on lubatud ja milline mitte.

Heaks lähtekohaks uuritava perioodi õigusliku ruumi kirjeldamisel on Asutava Kogu vastu võetud ja 1920. aastal jõustunud esimene Eesti Vabariigi põhiseadus. Soosuhete seisukohast on kõnekaim põhiseaduse § 6, mis sätestas, et „kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei või olla avalikõiguslikke eesõigusi ja paheõigusi, mis olenevad sündimisest, usust, soost, seisusest või rahvusest. Seisusi ja seisuslikke tiitleid Eestis ei ole“. Nõnda sätestas põhiseadus justkui meeste ja naiste võrdsuse seaduste ees, arvestamata selliste seaduste olemasoluga Eesti õigusruumis, mis sugudevahelist ebavõrdsust omakorda süvendasid või kinnitasid.

Siinkohal tasub pikemalt peatuda Balti eraseadusel, mis reguleeris tsiviilisikutevahelisi õigussuhteid 1865. aastast iseseisvuse lõpuni välja. Seadus oli esialgu mõeldud reguleerima ennekõike aadlike, linnakodanike ja vaimulike omavahelisi eraõiguslikke, sealhulgas abikaasadevahelisi suhteid 19. sajandi keskpaigas, olles seisuslikult rangelt segregeeritud (Luts-Sootak, 2016, lk 64), kuid koos seisuste kaotamise seadusega 1920. aastal ei kaotanud see kehtivust, vaid laienes kõigile Eesti elanikele (Luts-Sootak & Siimets-Gross, 2019, lk 33). Kuigi kogu iseseisvusaja vältel tehti tööd Eesti oma tsiviilseadustiku vastuvõtmiseks, ei jõutud seda enne teist maailmasõda lõpetada ja seega jäi iseseisvusperioodil perekondlikke suhteid suuresti reguleerima Balti eraseadus (Gabrel, 1926, lk 66).

Balti eraseaduse küllaltki tagurlik olemus ei sobinud 20. sajandi alguse muutunud ühiskondlikesse oludesse ning seetõttu kritiseeriti seda avalikult. Jurist Timotheus Grünthal (1932) kirjeldas 1932. aastal Balti eraseadust kui seadust, „mille järgi abielus maksab täielikult mehe tahe ja naine on abielu kestel mehe hoole all. Säärane mehe üleolek ei järgne aga sugugi abielu kui säärase põhimõttest, vaid mehe isiklikust võimust naise üle“ (lk 150). Naisõiguslane Helmi Jansen leidis, et Balti eraseadusest tulenevalt on naine aheldatud perekonna külge nii, nagu oli talupoeg varem seadustega maa külge kinnitatud (Jansen, 1927, viidatud Joost, 2019, lk 9 järgi).

Balti eraseaduse 11. artikli kohaselt oli perekonnapea mees ja abielunaine oma mehe eestkoste all: mehel oli õigus ja kohustus kaitsta naist kohtus ja muudel asjaajamistel. Abikaasadevaheliste vastuolude tekkimisel pidi naine endale valima eraldi meessoost nõuandja, kes teda esindaks. Olulist mõju avaldas seadus mehe ja naise igapäevasele kooselule: abikaasadel oli seadusest lähtuv kohustus elada koos, mida täiendas 8. artiklist tulenev mehe õigus nõuda naiselt sõnakuulmist ja tema tahte allumist. Paari elukoha otsustas mees ja naise kohustust mehele järgneda peeti vajalikuks, et abielu toimiks normaalselt; naise otsustusvõimetuse põhjenduseks toodi naise meelenõrkus. Samuti võis mees nõuda naiselt kaasabi ja osalemist mehe juhutatavas koduses majapidamises, mida toetas keeld asuda naisel teenistusse ilma mehe loata. Sisuliselt ainus naise eriõigus oli õigus nõuda mehelt ülalpidamist, sõltumata tema enda varanduslikust seisust (Kõrv, 1989, lk 1–3). Eltoodud näited illustreerivad hästi soolise ebavõrdsuse ja abikaasadevaheliste erinevate võimupositsioonide normaliseeritust seadusandluse tasandil. Alahinnata ei saa seaduse mõju ühiskondlikule arvamusele: kui juriidiline eeskuju sõnastas, et kaaslased ei olegi abielus võrdsed, võis see toetada ebavõrdsete soonormide kestmist.

Sõltumata asjaolust, et iseseisvusperioodi jooksul ei jõutud Eestis vastu võtta uut tsiviilseadustikku, mis oleks meestele ja naistele taganud perekonnasuhetes üheõiguslikkuse, toimusid siiski uuendused abielu- ja selle kaudu ka lahutusõiguses. 1923. aastal jõustus Eestis uus abieluseadus,

mida saab pidada 20. sajandi esimese veerandi Euroopa üheks seni progressiivseimaks seaduseks. Progressiivsus seisnes seaduse sisus ning eelkõige lahtuspõhjuste laienemises. Varem oli nii meil kui mujal Põhja-Euroopas olnud võimalik lahutada näiteks abielurikkumise või julmuse tõttu, millest viimast defineeris näiteks Riigikohtu 1930. aasta otsus nr 1323 kui „validust ja karmust, mis tingitud tigidast ja hoolimatust iseloomust“ ning mis väljendus käsitletud juhtumi puhul naise peksmises (RA, ERA.1356.3.86, 1930). Uus abieluseadus võimaldas esimest korda lahutada kokkuleppimatuse – mille ebaselge ja laialivalgud sõnastus tekitas toonases ajakirjanduses õiguslaseid diskussioone (Erdmann, 1925, lk 133) – ning sellega seotud vähemalt kaheaastase lahusele korral. Ka sai nüüdsest lahutada abikaasade ühisel soovil ehk sisuliselt võimaldati lahutada süüdlast määramata. Vabal tahtel ja ühegi osapoole süüta lahutamine oli tollases Euroopas erandlik ning sellekohased sätted lisandusid esimesena 1920. aastate Skandinaavia maade seadustesse (Le Bouteillec *et al.*, 2011).⁹ Eesti seadusel oli ühisjooni Rootsi omaga, neist märgilisim ühine lahtuspõhjus oligi vaba ja ühine tahe, millele Rootsis lisandus küll üheaastase lahusele ja abielulepitaja juures käimise nõue (*ibid.*, lk 194).

Naisküsimuse kontekstis tuleb vaadelda naiste rolli abieluseaduse kujundamises. Enim panustasid sellesse esimese Riigikogu liikmed Alma Ostra ja Emma Asson, kes esitasid paralleelselt Vabariigi Valitsusega abieluseaduse eelnõu. Eelnõu oli kantud võrdõiguslikkuse vaimust, vastandudes seega oluliselt Balti eraseadusele. Näiteks pidi jääma abielupaaridele korraga varaühisuse ning eraldiseisva vara soetamise ja käsutamise võimalus, samuti pidasid Ostra ja Asson tähtsaks mõlema abikaasa õigust töötada väljaspool kodu. Eelnõu ei nõudnud, et naine oleks abielludes pidanud võtma mehe nime, küll aga oleks eelnõu kohaselt pidanud seadus sätestama, mil määral on kumbki abikaasa kohustatud laste eest hoolitsema. Olulisima uue lahtuspõhjusena sätestas eelnõu aga „sügava kokkuleppimatuse abikaasade vahel“, millele pidi järgnema kohustuslik üheaastane lahusele, mille järel tekiks mõlemale kaaslasele

---

⁹ Näiteks uuenes lahtusõigus Norras 1909. (1918.), Rootsis 1915. (1920.) aastal ja Taanis 1922. aastal (Mägi, 2022, lk 92).

õigus lahutust nõuda („Abielu seadus“, 1922, lk 3). Kokkuleppimatust kui lahutuspõhjusest sisaldanud klausel oli ainus, mis Assoni ja Ostra eelnõust abieluseaduse lõppversiooni jõudis, ning kuigi see paragrahv ei sisaldanud otseselt soolist mõõdet, hindas näiteks poliitik ja diplomaat Aleksander Hellat (1938, lk 82), et lihtsam lahutamiskord kaitses enam just naiste õiguseid, andes senisest kergemini loa mitterahuldavast abielust eemalduda.

Praktikas muutus kokkuleppimatuse klausel ohtlikumaks majanduslikult nõrgemale poolele, kelleks enamasti oli naine. Mees võis naise jaoks meelega kooselu võimatuks teha, sundides naist lahkuma ning kahe aasta möödudes nõuda lahutust kokkuleppimatuse alusel, mis vabastas ta alimentide tasumisest (Hellat, 1938, lk 82). Et isegi keeruliste õiguslike tingimuste korral algatasid naised suurema osa lahutusi (Phillips, 1988, lk 421), võib lahutusõiguse laienemist mõtestadagi eelkõige kui naiste õiguste laienemist. Üldiselt algatasid sõdadevahelises Eestis naised abielulahutusi meestest aktiivsemalt, kuid alates 1920. aastate keskpaigast suurenes märgatavalt ühiselt sisse antud lahutustaotluste arv, näiteks oli 1930. aastal 16% lahutuse sisseandjatest mehed, 34,4% naised ning 49,6% abielupaar ühiselt (Tammik, 2014, lk 54). See viitab, et uue seadusega pakutud võimalus ühisel soovil lahutamiseks leidis praktikas kiire vastuvõtu.

1926. aasta 1. juulil jõustus Eestis uus perekonnaseisuseadus. Seadus nägi ette kõigi perekonnatoimingute registreerimise ilmalikustumise ning nüüdsest muutus järelevalve sündide, abielude, lahutuste ja surmade üle kiriklikust riiklikuks (Perekonnaseisu seadus, 1925). Kuigi perekonnaseisuseadus ei toonud perekonnatoimingutesse, sealhulgas abiellumisse ja lahutamisse, sisulisi muutusi, andis see siiski suuna ühiskonna ja perekonnainstitutsiooni edasisele sekulariseerumisele ja teisenemisele (vrd van den Brandt, 2019).

Miks abielusid lahutati?

Nagu nähtub õiguslike olude kirjeldusest, sai lahutada väga erinevatel põhjustel. 1922. aasta abieluseaduses olid lahutuspõhjused sõnastatud järgmiselt:

- abielurikkumine;
- kuritahtlik hülgamine (näiteks abikaasa juurest lahkumine uue kooselu loomise eesmärgil);
- kokkuleppimatuse tõttu vähemalt kaheaastane lahuselamine;
- abikaasadest sõltumatu vähemalt kolmeaastane lahuselamine;
- sigimisvõimetus või -takistus (millest esimene tähendas viljatust, teine aga tahtlikku järglaste saamise takistamist);
- vaimuhaiguse, langetõve, nakkava suguhaiguse, pidalitõve või „mõne muu äärmiselt vastiku tõve“ põdemine;
- liigjoomine, pillamine, kiimalus, kõlvatu elu või loomuvastased pahed;¹⁰
- kavatsus elu võtta või tervist rikkuda, julm ümberkäimine, pere ülalpidamise kohustuse mittetäitmine, au teotamine või vabaduse võtmine;
- abikaasa kohtulik määramine vangi või parandusmajja või kinnipidamine türmis varguse, kelmuse, omastamise või raiskamise eest;
- abikaasade ühine ja vankumatu soov (Abielu seadus, 1922, §-d 21–30).

Lähtudes lahutust lubavatest ja arhiivimaterjalides esinenud reaalsest lahutuspõhjustest, võib analüüsitavaid probleeme esinemuse järgi jagada järgmistesse kategooriatesse: abielurikkumine, füüsiline ja seksuaalne vägivald, vaimne ja verbaalne vägivald, majanduslikud põhjused, alkoholism, hülgamine ning tervislikud põhjused. Lisaks neile esines lahutuse algatamise põhjustena kokkuleppimatust ja vabatahtlikkust, mille alusel lahutas enim (umbes 50%) paare. Järgnevalt võtan vaatluse alla, mitmel korral iga kategooria süüdistust uuritava kohtumaterjali hulgas esineb ning kuidas jagunevad süüdistused vastavalt süüdistaja ja süüdistatava soole (et kokkuleppimatuse ja vabatahtlikkuse alusel

---

¹⁰ Üldsõnaliste mõistetega, nagu „kiimalus“, „kõlvatu elu“ või „loomuvastased pahed“, selgitati lahutustoimikutes väga erinevaid käitumis- ja teguviise, sealhulgas läbikäimist teiste vastassoost inimestega, prostitutsiooni, abieluvälise kooselu.

lahutades süüdlast ei määratud, ei ole seal soolist jagunemist esitatud). Enamasti esines ühes lahutusjuhtumis koos mitu süüdistust, mis viitab, et suure osa lahutuste puhul oli tegu komplekselt konfliktsete suhete tagajärjega. Tulemused on esitatud alljärgnevas tabelis.

Tabel. Lahutuspõhjuste esinemine ja sooline jagunemine Viljandi-Pärnu rahukogu (Viljandi ringkonnakohtu) lahutustoimikutes

Lahutuspõhjus	Abieluseaduse paragrahv(id)	Kokku	Süüdistatud mehi	Süüdistatud naisi	Süüdistatud vastastikuselt
Abielurikkumine	21, 27	88	31	49	8
Füüsiline ja seksuaalne vägivald	27, 28	72	56	8	8
Vaimne ja verbaalne vägivald	28	62	29	13	20
Majanduslikud põhjused	27, 28, 29	49	38	11	0
Alkoholism	27	43	41	2	0
Hülgamine	22	34	22	12	0
Tervislikud põhjused	25, 26	11	3	8	0
Kokkuleppimatus/ vabatahtlikkus/ lahuselu	23, 24, 30	173	-	-	-

Sooperspektiivist vaadates selgub, et naistele ja meestele esitatud süüdistused olid üsna erinevad. Vaid kahes süüdistus kategoorias – abielurikkumine ja tervislikud põhjused, millest levinuimad olid erinevad

vaimu- ja suguhaigused ning viljatus – süüdistati naise meestest enam. Just abielurikkumine oli tervikuna kõige levinum põhjus, miks sooviti abielu lahutada, sest abielurikkumises nähti eksimust abielu põhiolemuse ehk truuduse vastu, naiste puhul oli raskendav asjaolu vallaslapse sünnitamine (Phillips, 1988, lk 348–350). Tihti oli abielurikkumise süüdistus ainus, mida lahutada soovinud mees oma abikaasale esitas, ning lahutusavaldus anti sisse vaid kahtluse peale, et naine oli abielu rikkunud. Samas kui abielurikkuja oli olnud mees, kaasnesid sellega enamasti mitmed teised etteheited, näiteks alkoholism, vägivald või hülgamine, mis panid suurema tõenäosusega ohtu pere praktilise toimetuleku. Naisi süüdistati tihedamini ühe, mehi aga mitme kõrvalsuhte omamises: nagu ühes toimikus väideti, olla mees „teinud õnnetuks paljusid“ (RA, ERA.2121.1.1179, 1925). Sellest nähtub, et naiste abielurikkumist peeti tõsiseks reeglitest üleastumiseks ning see oli seotud üldise arusaamaga meeste ja naiste rollide erinevusest: kui mees suutis jätkuvalt täita oma põhiülesannet ehk perekonda ülal pidada, võidi praktilistel kaalutlustel tema abielurikkumisele rohkem läbi sõrmede vaadata.

Lahutuseks andsid põhjust pigem kaasnevad probleemid, mis mõjutasid tervet perekonda, mitte vaid abielus olivate paarisuhet. Sellele viitab proportsionaalselt suur hulk meeste esitatud süüdistusi alkoholismis ning majanduslike hädade põhjustamises. Et meestelt eeldati perekonna ülalpidamist ning materiaalsete ressursside haldamist, andis see neile vabamad käed rahaga väärt ümber käia, mis võis tipneda perekonna hooletusse jätmisega (Jansen, 1927, lk 31). Alkoholi liigtarbimine, milles süüdistati pea eranditult mehi, oli seotud eelkõige majandusprobleemidega. Kui ühiskondlikul tasandil mõtestati alkoholismi üha enam laiema rahvaterviseprobleemina, rahvuse kvaliteedi langetaja ja degeneratsiooni põhjustajana (Kalling, 2020, lk 86), siis lahutada soovinud naiste jaoks väljendusid liigse alkoholitarbimise pahed pigem pere halvenenud majanduslikus toimetulekus ja sagenenud perevägivaldajuhtumites. Nõnda kirjeldas üks 1937. aastal lahutuspalve sisse andnud lapseootel naine oma abikaasa käitumist järgnevalt: „Mees söimab, ähvardab ära tappa, peksab toorel kombel ja tarvitab muud vägivalda;

peksab puruks joomahullustuses kõik, mis kätte puutub, joob maha kogu teenistuse, mööblit ja riideid on maha müünud viinaraha hankimiseks“ (RA, ERA.2121.1.1089, 1937). Näide illustreerib, kuidas erinevad probleemid teineteist põhjustasid ja võimendasid. Eriti tavaline oligi kohtusse jõudnud juhtumite puhul alkoholismi, majandusprobleemide ja vägivalla koos esinemine.

Märgiline oli terviseetemade soolistatus. Kuigi uuritud materjali hulgas esines viiteid abikaasa terviseprobleemile kui võimalikule lahutuspõhjusele vaid 11 korral, avaldub sealgi ebaproportsionaalne vahe meestele ja naistele tehtud etteheidetes, mis on kõnekas iseäranis rahvatervise küsimuste valguses. Need olid tihti kantud juba enne iseseisvumist, kuid 1920.–1930. aastatel järjest enam Eesti ühiskonnas kõlapinda omandanud eugeenilistest ideedest, mille keskmes oli hirm rahvusliku degeneratsiooni ees, ning vajadusest tagada eestlaste bioloogiline kvaliteet (Kalling, 2015, lk 90). Abieluküsimust mõjutas see mitmeti. Ühest küljest leiti, et on hulk terviseprobleeme, näiteks epilepsia, suguhaigused ja erinevad psüühikahäired, mille all kannatajad ei tohiks abielluda ja saada järeltulijaid. Teisalt oli ühiskonna valupunktiks väike iive: kuna abielu põhieesmärgina nähti järeltulijate saamist, oli seega oluline võimalik terviseprobleem viljatuse ehk sugu- ja sigitusvõimetus. Järeltulijate saamise eest vastutavana nähti sealjuures naist. Arsti ja eugeeniku Juhan Vilmsi sõnul olid just naised „rahva looduslikud pää ülevalkandjad“ (Vilms, 1920, lk 5, viidatud Kalling, 2015, lk 103 järgi) ning vaadeldavates kohtumaterjalides esinenud neljas juhtum, kus lahutuspõhjuseks toodi välja viljatust, süüdistati selles naist. Selline käsitus oli tavapärane mitmel pool ja juba varem: 19. ja 20. sajandi vahetusel seostati naiste reproduktiivhäireid näiteks nii abordijärgsete komplikatsioonide (Davis & Loughran, 2017, lk 204), intensiivse ajutöö (Kalling, 2018, lk 241) kui ka psühholoogiliste probleemidega (Epstein, 2003, lk 199).

Meeste viljatust mõtestati ennekõike suguhaiguste kontekstis: abikaasale edasi kantuna võisid suguhaigused põhjustada nurisünnitust või steriilsust (Davis & Loughran, 2017, lk 204). Uuritud kohtumaterjalidest

ilmnes, et meestele omistati ka naistest enam psüühikahäireid. Igal juhul käsitleti tervise teemasid lahutusjuhtumites soopõhiselt ning meestelt ja naistelt oodati erinevaid panuseid eestlaste kui terviku rahvusliku kvaliteedi parandamisse.

Silmatorkav oli füüsilise vägivalda osakaal lahutuspõhjuste hulgas. Süüdistuste põhjal esines vägivalda igas viiendas lahutatud abielus ning võib eeldada, et päriselt oli selle osakaal veelgi suurem, näiteks ei olnud kohtus nõutud kokkuleppimatuse ja lahuselu põhjendamine, mistõttu võis vägivald jääda varjatuks üldiste terminite taha. Samuti ei pruukinud paljud konfliktid abielud kunagi lahutuseni jõuda, näiteks leiti Riigi Statistika Keskbüroo 1925. aasta rahvastikustatistika väljaandes, et „sisemist kriisi kannatavate“ ja „halbade vahekordade juures“ olevate abielude lahutamist takistab näiteks laste olemasolu (Sündivus, surevus, 1925, lk 54). Pere- ja lähisuhtevägivald on olnud privaatsfääri peidetud nähtus: ohver, kel oleks põhjust ja soovi suhtest lahkuda, on enamasti vägivaltsest sõltuv, tema kontrolli all ja madalamal võimupositsioonil, mis teeb olukorra avalikustamise ja suhte lõpetamise keeruliseks. Lahutusprotsessidest ilmneb samuti, et füüsilises vägivaldas süüdistati enam mehi, kel oli rohkem võimalusi saavutada abielus võimupositsioon. Iseloomulik oli ka vägivaldsete abielude pigem pikk kestus: kui uuritava perioodil lahutati riigis tervikuna enim abielusid, mis olid kestnud alla kümne aasta (Tammik, 2014, lk 44–46), siis vägivaldsed abielud kestsid arhiivimaterjalide andmetel keskmisest kauem ja olid enamasti vägivaldse iseloomuga algusest peale, mis viitab vägivaldsele kui süstemaatilisele probleemile.

Lisaks eelkirjeldatud põhjustele, miks oli vägivaldsest abielust keeruline lahkuda, mängis selles tõenäoliselt oma osa tugevalt kinnistunud arusaam abielust kui eluaegsest ühendusest. Kuigi perioodi 1923–1940 iseloomustasid abielulahutuste sagenemine ja normaliseerumine, jäi nende hulk ühiskonnas tervikuna siiski väikeseks. Näiteks elas 1934. aasta rahvaloenduse andmetel Eestis 3000 lahutatud meest ehk 0,7% täisealistest meestest ja 4600 naist ehk 1% täisealistest naistest (Tiit, 2018, lk 62). Statistikaameti andmebaasile RV047 („Abielud ja lahutused“) tuginedes

saab öelda, et aastatel 1922–1936 sõlmitud abieludest lahutati keskmiselt iga kaheteistkümnes: keskmiselt sõlmiti aastas 8667 ja lahutati 694 abielu (Statistikaamet, *s. a.*). Demograaf Heldur Palli (1998, lk 32) on hinnanud, et esimesel iseseisvusperioodil lahutati iga kümnes abielu. Võrdluseks võib tuua, et ajavahemikul 2000–2023 on Statistikaameti (*s. a.*) andmetel lahutatud pea iga teine abielu. Sellest nähtub, et sajandi jooksul on laienenud nii võimalused kui ka valmisolek mitterahuldavast abielust lahkuda.

Uuritud juhtumite hulgas oli seksuaalne vägivald suunatud eranditult naiste vastu: seda esines kokku viies toimikus, sealhulgas kahe juhtumi puhul oli vägivaldne akt toime pandud oma naise suhtes. Et abielu põhieesmärk oli 20. sajandi alguses jätkuvalt järeltulijate saamine, oli seksuaalelu selle eelduseks, ning kuigi Euroopa kultuuriruumis muutus aina olulisemaks mõtteviis, mille kohaselt pidi seksuaalelu olema mõlemale partnerile, sealhulgas naisele, rahuldust pakkuv ja meeldiv (Clark, 2019, lk 211), oli teemast rääkimine jätkuvalt tabu. Endistviisi oli levinud arusaam, et naine ei või abielus olles vahekorrast keelduda, ja naist nähti seksuaalvahekorras passiivse osapoolena, kelle nõusolek ei olnud määrav (Cocks & Houlbrook, 2006, lk 91–100). Abielusiseses intiimelus tuli seega ette tõsiselt ebameeldivaid ja vägivaldse loomuga tegusid, millest suurt osa võidi pidada abieluga kaasnevaks paratamatuseks.

Praktika näitas siiski, et ka abielusisesel seksuaalelul olid piirid, mille ületamist saab mõtestada vägivallana. Näiteks kirjeldati kahes süüdistuses (RA, ERA.2121.1.1125; RA, ERA.2121.1.1201) ühe lahutus põhjusena „mehe toorust intiimelus“, mille all peeti silmas mehe liigseid seksuaalseid soove ning naise suutmatust neile vastu tulla. Nõnda toodi kirjeldatud juhtumites mehe süüdistuseks välja, et „kostja ei anna naisele rahu ühelgi öösel ja tülitab teda mitu korda, ronides talle korduvalt peale ning naine on väike ja ei suuda sellele vastu panna“ (RA, ERA.2121.1.1125, 1937, 1). Siinkohal on olulisteks märksõnadeks just naise võimetus hakata vastu, mis juba iseenesest viitab tahtmatule seksuaalaktile, ning liiga sage vahekorrale sundimine. Kuigi regulaarne abielusisene seksuaalelu oli soovitud ja lahutamine oli aktsepteeritud ühe abikaasa seksuaalse soovimatuse ja/või

võimetuse tõttu, ei peetud seksuaaleluga liialdamist heaks tooniks, vaid seda käsitati naisest lähtuvalt negatiivsena. Seejuures hakati eugeenikaalases diskussioonis eristama seksuaalsust ja reproduktiivsust: naise seksuaalne vabanemine ja liigne eneseteadvus pidavat kaasa tooma naisemantsipatsiooni, ideaalsena nähti aga naist, „kellele suguline akt ei paku erilist lõbu ja kes nõustuvad sellega ainult tungist saada järeltulevat sugu ja teha rõõmu armsale inimesele“ (Kalling, 2006, lk 15). Seega defineeriti naise seksuaalsust emaduse või mehe vajaduste kaudu, mida abielus olles naine pidi täitma ning millest lähtusid seksuaalse vägivalda juhtumid.

Ühe lahutuse lugu

Mõistmaks detailsemalt, milline võis olla naise võimalik positsioon ja roll lahutusprotsessis, on tarvilik vaadata üht juhtumit lähemalt. Juhtumi keskmes on abielupaar, kus naine algatas abielulahutuse kaks korda (1924. ja 1928. aastal), mis oli küllaltki ebatavaline. Lahutajate ja tunnistajate täisnimede asemel on alljärgnevas analüüsis kasutatud initsiaale.

1923. aasta aprillikuus abiellusid Kanepi koguduses (RA, EAA.1267.1.312, 1923, l 53-54) L. I. (naine, abielludes 33-aastane) ja K. I. (mees, abielludes 37-aastane). Abielu sooviti naise algatusel esimest korda lahutada juba vähem kui aasta hiljem: lahutuspalve on sisse antud 1924. aasta veebruaris (RA, ERA.2121.1.1196, 1924, l 1). Esmasest avaldusest selgub L. I. lahutussoovi põhjus, nimelt olnud abikaasa sama aasta 4. jaanuaril kasutanud naise vastu vägivalda, olles teda sõimanud, peksnud ning ähvardanud, mida tunnistasid pealtnägijad E. R. ja S. K., ning need asjaolud olnud nõudja arvates piisavad, et võimaldada lahutust abieluseaduse § 28 alusel¹¹. L. I. kaebusele järgnenud abikaasa vastuses lükkas K. I. süüdistused tagasi ning palus jätta abielu lahutamata. Nõnda nähtub juba lahutajate esialgsetest palvetest omavaheliste suhete probleemsus: arvestades, et osapooled olid abielus olnud võrdlemisi

---

¹¹ Muu hulgas sätestas 1922. aasta abieluseaduse § 28, et „abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas 1) kavatses temalt elu võtta ehk tema tervist rikkuda; 2) käib temaga julmilt ümber“.

lühikest aega, kuid juba ilmnis ühe abikaasa võimalik vägivaldne käitumine, oli suhe tõenäoliselt olnud konfliktne algusest peale.

Osapooled kogunesid kohtusse asja arutama sama aasta 5. mail (RA, ERA.2121.1.1196, 1924, l 19). Istungi keskmes olid osapoolte ning kohtusse kutsutud tunnistajate E. R. (naine, 21-aastane) ja S. K. (naine, 17-aastane) selgitused L. I. esitatud vägivallasüüdistuse kohta. K. I. tunnistas, et oli tõepoolest oma naist 4. jaanuaril löönud, kuid vaid selleks, et teda korrale kutsuda ja takistada kodust lahkumast: nimelt oli mehe sõnul plaaninud abikaasa minna Tartusse aborti tegema, nagu ka „ühel varasemal korral, kui Tartu läinud raskejalgsena ja kaotanudki lapse idu ära“. Naise sõnutsi polnud ta aga „meelega lapse idu ära kaotanud, kuid see sündinud läbi löömise“. Tunnistajad, kes olid mõlemad L. I. juures õmblusõpilased, ei osanud öelda, kas naisel oli olnud plaan teha aborti või mitte, seevastu kinnitasid nad ta soovi sõita kõnealusel päeval Tartusse, kaasas päts leiba, ning olles jätnud mehe küsimusele leiva kohta vastamata, löönud K. I. teda niimoodi, et naine maha kukkunud. Seejuures olevat mees ähvardanud, et „kui naine veel niiviisi teeb, siis annab ta naisele nõnda, et ta maha jääb“, ning kasutanud sõimusõnu, nagu „lits“. Et osapooled soovisid kohtusse kutsuda lisatunnistajaid, jäeti sel korral juhtumi arutamine pooleli.

Eespool kirjeldatud selgitused pakuvad muu hulgas sissevaadet abordiküsimusse kui uuritaval perioodil problemaatilisse teemasse. Nimelt oli abort sõdadevahelises Eestis kriminaliseeritud ja karistatav (Einasto, 2005, lk 56), ning et Balti eraseaduse järgi oli mees oma naise eest juriidiliselt vastutav, tähendanuks naise seaduserikkumine probleeme mehelegi. Kõnealusel perioodil ei olnud sugugi vähem oluline üleüldine arusaam, et abielu (ja eelkõige naise) peamine eesmärk on järeltulijate saamine, millest lähtus osaliselt abordikeeldki ning mida väljendas analüüsitavas juhtumis korduvalt ka meespool, nentides näiteks teistkordse, 1928. aasta lahutusprotsessi selgituskirjas, et tema on „alati tahtnud, et naine peaks emaks saama, nagu see ka abielu siht on“ (RA, ERA.2121.1.1197, 1928, l 3). Laste mittesoovimine või -saamine kujutas normist kõrvale kaldumist: lisaks abordi kriminaliseeritusele ei olnud

õiguslikult hea toon seada lapse eostamisele takistusi, ka abieluseaduse § 25 võimaldas abielu lahutada juhul, „kui teine abikaas tahtlikult, vastu nõudja tahtmist, takistab sigitamist“. Kuigi abielus olles võisid n-ö sigitamist takistada nii mehed kui ka naised, aetas see eriti haavatavasse positsiooni just naispoole: sisuliselt oli ilma mehe nõusolekuta keelatud igasugune pereplaneerimine, mis võis praktikas tähendada õigusetust keelduda soovimatust vahekorrast. Igal juhul võisid eriarvamused järeltulijate teemal saada paaride hulgas konfliktide ja väärarvamuste allikaks, nagu siinses juhtumis.

Uuesti võeti lahutusküsimus kohtus arutlusele sama aasta 31. oktoobril (RA, ERA.2121.1.1196, 1924, l 59). Peale osapoolte olid kohtusse tunnistajatena kutsutud ämmaemand M. G. (naine, 55-aastane), O. T. (naine, 18-aastane), R. M. (naine, 44-aastane) ja A. T. (naine, 18-aastane), kellest ämmaemanda M. G. oli tunnistajana kohtusse kutsunud mees K. I., ülejäänud naine L. I. Mõlemad osapooled olid jäänud oma esialgse nõudmise juurde. Nõudja advokaat palus abielu lahutamist argumendiga, et mees oli naisega julmalt ümber käinud, mille tagajärjel oli tekkinud naisel abort. Kostja advokaat ei olnud süüdistusega nõus, kuid nentis, et osapoolte vahel oli tülisid, mis olevat tekkinud sellest, et „naine polevat tahtnud raskejalgseks jääda, mees aga last tahtnud kui varandusega isik ja juba vanem inimene“.

Ämmaemanda M. G. tunnistusest ilmnes, et L. I. olevat tema juures käinud 1923. aasta novembris, kus tal tuvastati teise kuu alguses olev rasedus, kuid pöördumise sisuks polevat olnud mitte soov aborti teha, vaid vahekorraaegsed valud, mida ämmaemand põhjendas viltuse emakaga. Tartusse sõitmise eesmärk olevat ämmaemanda sõnul olnud soov tegeleda teiste terviseprobleemide lahendamisega, nagu varasemad ebaregulaarsed menstruatsioonid. K. I. olevat M. G-le 1924. aasta märtsis aga tunnistanud, et oli oma abikaasat peksnud kahel korral: esiteks seetõttu, et ta „meest enese juurde magama ei olnud lubanud“ ja teisel korral jaanuaris kodust lahkumise keelamiseks. Paari omavahelisi halbu suhteid kinnitasid ka tunnistajad O. T. ja A. T., kes olid L. I. õpilastena nende juures elanud. O. T. oli näinud, kuidas mees viskas augustis toast välja naise voodi, rebis

naise riideid ja kägistas teda nii, et järgmisel päeval oli naise kael sinine. A. T. kirjeldas oma tunnistuses pidevaid tülisid, kusjuures riidude algatajaks olnud mees. R. M-i tunnistus oli aga eriilmelisem: naine väitis, et L. I. oli talle pärast 1924. aasta jõule kurtnud, et ei saa oma mehega läbi ning käis lahtussooviga advokaadi vastuvõtul, kes öelnud, et „kui mees lööb naist, siis see olla hea põhjus“, mis viitab justkui sellele, et L. I. on vägivallasüüdistuse fabritseerinud.

Osapoolte ja tunnistajate ärakuulamise järel langetas kohus otsuse jätta L. I. lahtuspalve rahuldamata ehk abielu lahutamata ning mõista menetluskulud välja palve esitanud naispoolelt. Otsuse tegemisel sai määravaks 4. jaanuaril toimepandud vägivallateo motiiv: § 28, mille alusel soovis L. I. lahutada, sätestas, et abielu saab lahutada, kui üks abikaasa soovib võtta teise elu või rikkuda tema tervist, kuid kuna tunnistajate ütluste abil tõendati, et naist löödi keelamise ja distsiplineerimise otstarbel, mitte eesmärgiga tappa või vigastada, oli vägivaldne käitumine kohtu hinnangul õigustatud. Samuti ei saanud kohtu hinnangul tõendatud ükski teine abieluseaduse § 28 klausel, mille alusel lahutust nõuda, nagu näiteks julm ümberkäimine, au riivamine või katse vabadust võtta, lisaks jäi tõendamata, et „abort oleks naisele tekkinud mehe löömise tagajärjel ega üldse kunstiliselt tekkinud olnud“, mistõttu puudus põhjus ka edasise sellealase süüdistuse esitamiseks.

Viimasel kohtuistungil esitatud süüdistused, tunnistused ja otsus ilmestavad ning tõstatavad mitmeid soopõhiseid probleeme ja küsimusi. Esiteks on märgatav süstemaatiline ja seadusest tulenev vägivallaküsimuse pisendamine: kuigi tunnistaja R. M-i sõnul olevat advokaadi hinnangul „vägivald lahutuse saamiseks hea põhjus“, näitas praktika, et alati ei piisanud tõendatud vägivallategudestki, vaid oluline oli vägivallateo põhjendus ning vastavus abieluseaduses esitatud motiividele. Et seadus ei täpsustanud, mida peeti silmas näiteks „julma ümberkäimise“ või „vabaduse võtmise katse“ all, tähendas see praktikas tõlgendusvabaduse andmist kohtunikule ehk ruumi tekitamist võimalikule subjektiivsusele. Nõnda ei võetud arvesse näiteks tunnistaja O. T. ütlust, veelgi tähelepanuväärsem on aga kohtu (ükskõikne) suhtumine mehe enda

väidetavatesse ülestunnistustesse. Mehe õigustused füüsilise vägivalla kasutamisele – naise keeldumine vahekorra ja vajadus naist distsiplineerida – illustreerivad ning kinnitavad Balti eraseadusest lähtuvat naise positsiooni abielus väga selgelt: naisel kui mehe eestkostjal ei olnud erimeelsuste ilmnemisel sisulist sõna- ega otsustusõigust ning lootma tuli jääda abikaasa mõistlikkusele ja vastutulelikkusele, mis polnud aga alati tagatud.

Lisaks vägivallaküsimusele võib märgata naise soovide ja vajaduste pisendamist ning asetamist nii mehe kui ka laiematest ühiskondlikest ootustest allapoole. Lahutustoimikus kirjeldatu võimaldab saada põgusa sissevaate L. I. kui naise elusse ja isikusse, kuid tõstatab rohkem küsimusi, kui neile vastata suudab. Esmajärgus on oluline pöörata tähelepanu L. I. abiellumisele – 33 –, mis oli tollase Eesti keskmist arvestades küllaltki hiline: enamasti abiellusid naised (esimest korda) 20–24 eluaasta vahemikus (Tiit, 2018, lk 62). Iseseisvusaegset Eestit iseloomustas jätkuvalt traditsiooniline abiellumuskäitumine, mis tähendas, et suurem osa inimesi ühel hetkel abiellusid. Mitte kunagi ei abiellunud umbes 6% naistest ja 8% meestest (Palli, 1998, lk 38). Nii on tõenäoline, et 30. eluaastatesse jõudnud vallalist naist survestasid abielluma laiemad ühiskondlikud ootused ja tavad, mitte ilmtingimata lähtumine isiklikust soovist. Selle kohta, kas ja mida L. I. ise soovis, tegi küllatki marginaliseeriva tähelepaneku K. I. advokaat 31. oktoobri kohtuistungil, öeldes, et naine tahtnud pereelu elamise asemel „õmblusõpilastega vabalt ringi joosta“, mis vastandas mehe ning ühiskondlikele ootustele vastava korraliku eluviisi justkui kerglasele ja tühisele käitumisele, mis seisnes naise suhtluses oma õpilastega. Kohtuniku sõnavõttust võis peegelduda ka laiem suhtumine töötavasse naisesse: kuigi kõnealusel perioodil oli töötav naine saamas üha tavapärasemaks nähtuseks, eeldati abielunaiselt siiski esmajärgus pühendumist pereelule ja kodule ning kutsealase tegevuse prioriteetsemaks seadmine võis leida hukkamõistu. Töö õmbleja ja õmblusõpetajana näis L. I-le aga oluline.

1890. aastal Järvamaal (RA, EAA.1236.1.180, 1890) sündinud naine L. I. oli 20. eluaastates töötanud Peterburi kubermangus, millele viitab tema väljasõiduloa taotlus 1919. aastast: nimelt soovis ta sõita

Jamburgi (tänapäeva Kingisseppa), et sealt ära tuua oma riided ja õmblusmasin, mis jäid maha tema tagasitulekul Venemaalt Eestisse 1918. aasta mais (RA, ERA.957.16.867, 1919, l 95–99). Nõnda avaneb pilt iseseisvast noorest naisest, kes eelistas tavapäraseimas pereloomiseas abiellumisele hoopiski tööelu kodust kaugel võõras keskkonnas ning oli ilmselt kohanenud liikuvama ja linlikuma eluviisiga, kui seda pakkus abielu ja kolimine Võrumaa tallu.

L. I. jaoks harjumuspärased tegevused, nagu linna sõitmine või lävimine õpilastega, tingisid abikaasa pahameele, kes, olles oma advokaadi sõnul „varandusega isik ja juba vanem inimene“, tundis vähemalt kohtutoimikute kohaselt samuti teatavat survet pereelu alustamiseks, vastates vanuselistele ja ainelistele kriteeriumitele, mida üldsus meestele seadis. Kuigi mehed abiellusid naistest keskmiselt hiljem, 25–29-aastaselt ja kõige rohkem abielumehi oli vanusevahemikus 40–59 (Tiit, 2018, lk 62), oodati meestelt jätkuvalt pere majandusliku heaolu eest vastutamist, mis ei pruukinud olla meestele noores eas võimalik. Nii K. I. vanuse kui ka majandusliku seisukorra rõhutamine pidi seega mõjuma tugeva argumendina ning näitama, et tegu on stabiilse ja usaldusväärse mehega, kes suudab naisele (ja lastele) pakkuda sobivat elatustaset ja tingimusi. See aga ei hoidnud ära pooltevahelisi lahkkelisid, kui naise ja mehe ootused elukorraldusele, sealhulgas küsimusele, kas olla abielus või mitte, erinesid. Sellegipoolest jäi probleemne abielu 1924. aastal lahutamata.

L. I. pöördus lahutussooviga uuesti kohtusse 1928. aastal. 10. septembril algatatud nõudes selgitab L. I., et vaatamata kõigile abielunaise kohustuste täitmisele ei olnud abikaasa temaga rahul, algatas alatasa arusaamatusi ja perekonnatülisid ning ajas ta lõpuks 22. augustil 1924. aastal enda majast minema (RA, ERA.2121.1.1197, 1928, l 1). Et pöördumise hetkeks oli järjepidevalt lahus elatud üle kahe aasta, soovis L. I. sel korral lahutust abieluseaduse § 23 alusel, mis sätestaski lahutusõiguse kokkuleppimatuse ja vähemalt kaheaastase lahuse korral. Sellele vastas K. I. omapoolse selgitusega alljärgneval kujul.

Naine soovib juba teist korda meie abielu lahutamist. Esimest korda 1924. aastal põhjustel, et mina olla teda sõimanud, peksnud ja tappa ähvardanud,

mille lükkas kohtupalat tagasi. Nüüd soovib lahutada kaheaastase lahusele põhjusel, kuid ei jäta mind süüdistamast, et mina ei olla temaga rahul olnud ja olla perekonna tülide algataja ning teda ära ajanud, kuna aga tema olla kõik abielunaisekohused täitnud. See seletus on täiesti aluseta – kui meie abielus mõned pahandused on olnud, siis need ei ole tekkinud sellest, et mina oma naisega halvasti ümber käinud oleks ehk teda mitte sallinud, vaid sellest, et mina tahtsin, et naine peaks emaks saama, nagu see ka abielu siht on. Naine ei soovinud lapsi ja seisis igatpidi selle vastu ja astus igasuguseid sammusid, et mitte lapsi saada, mille tõttu ka arusaamatused ja pahandused tekkisid. Kui naine siiski raskejalgseks jäi, varjas ta seda ja tema sagedased kodust ära käimised olid ainult võimalust otsida idu hävitada. Minul ei olnud põhjust naisega halvasti ümber käia, sest mina olen püüdnud ja tahtsin teda igatpidi enda külge köita. Ka praegu ei põlgaks mina oma abielunaist ära, kui naine tahaks minuga korralikku abielu elama hakata ja minu juurde elama asuda. Siis võib ta seda alati teha, ka on see minu alaline soov olnud. Nähtavasti ei soovinud naine aga algusest peale minuga elada ja ka mitte nüüd, sest arvatavasti on tal keegi teine, kellega tema meie abielu lahutamise puhul uut elu algab. Sellest kõigest on näha, et naine pole mitte oma abielunaise kohuseid täitnud. Aluseta on ka naise teine seletus, et mina olen teda oma juurest ära ajanud ja isegi tema oma majast ära saatnud. Naine läks ise ära ja jättis mind maha. /---/ Kui aga minu naine minu soovi peale minu juurde elama ei tule, siis ei soovi ma teda ka vägisi sundida ja palun ka sarnasel korral abielu lahutamist ja naise süüdlaseks pooleks tunnistamist. (RA, ERA.2121.1.1197, 1928, l 3)

Et sel korral jõudsid osapooled lahutuses põhimõtteliselt üksmeelele ning täidetud oli ka seadusest tulenev kaheaastase lahusele nõue, lahutati L. I. ja K. I. abielu 14. detsembril 1928. aastal, sealjuures kohtukulud mõisteti mõlemal korral lahutuse algatanud L. I. kanda.

K. I. 26. oktoobri üksikasjalik selgitus pakub veel kord põhjalikku sissevaadet mõlema osapoolde argumentidesse, mida püüti lahutusprotsessi käigus oma eesmärkide saavutamiseks kasutada. Läbiv on mehe ja naise vastandumine põhimõttelistes küsimustes ning mehe hinnanguline suhtumine. Selgitus püüab jätta muljet mehe käitumisest kui õigest ning naise käitumisest kui valest, seejuures ilmneb K. I. põhjendustest, kuidas L. I-ga abielus olemine ja koos elamine on olnud tema alaline soov, mis vastab laiemale ühiskondlikule ja juriidilisele arusaamale abielu toimimisest. Naise käitumine leiab seevastu hukkamõistu: kuigi 1924. aasta kohtumenetluses

said „tülid ja arusaamatused“ tõendatud muu hulgas mehe vägivaldse käitumisena, oli mehe sõnul selles süüdi naine oma soovimatusega lapsi saada ning tervikuna abielunaise kohustuste mittetäitmisega. Lisaks defineerib mees naise käitumist kui mittekorralikku ja seega hukkamõistu väärivat, vastandades naise soovidele ja teguviisile „korraliku abielu elamise“ võimaluse, mida ta jätkuvalt oma sõnavõtus võimaliku variandina käsitleb. Oma seisukoha kaalukamaks muutmiseks esitab mees juba varasemast protsessist läbi käinud (tõendamata) abordisüüdistuse, samuti kahtluse, et naine soovib kellegi teisega uut elu alustada, millest lähtuvat ka naise soov abielu lahutada. Et puuduvad andmed, nagu oleks L. I. pärast lahutust veel kord abiellunud, ning et riikliku statistika põhjal jäid naised pärast lahutust meestest suurema tõenäosusega vallaliseks (Tiit, 2018, lk 62), saab ühe võimaliku põhjusena välja tuua mitte uue partneri olemasolu, vaid lihtsalt L. I. soovimatuse paarisuhtes olla, mis ometigi ei tundunud K. I-le tõsiseltvõetava variandina.

Vaatlusalune juhtum kõneleb mitmekülgset mõnest võimalikust, ent kindlasti mitte kõigist erimeelsustest, mis võisid konfliktises abielus olijatel ette tulla, samuti sellest, kas ja mil määral sõltusid erimeelsused ja nende lahendusviisid osapoole soost. Juhtumi analüüsimisel ilmses, et osapoolte konflikti olemus oli soopõhine ning seisnes eelkõige vastandumises tollastele abielulistele soonormidele, mis omakorda tingis partneri mõistmatuse või hukkamõistu. L. I. elukäigust nähtus, et tegu oli naisega, kelle prioriteet oli olnud kutsetegevus ning kel oli raske sobituda abielunaiselt nõutud ema- ja koduhoidjarolli. Tema abikaasa K. I. oli seevastu orienteeritud normidega kooskõlas olevale pereelule, rõhutades iseenda rollisobivust näiteks vanuse ja varandusliku seisukorra kaudu, ning eeldas seda ka oma partnerilt. Sarnased erimeelsused, mis võivad väljenduda näiteks küsimuses, kas üldse ja millal saada kooselus või abielus lapsi, on jätkuvalt aktuaalsed 21. sajandi oludes, kuid tähelepanuväärne on, kui võrd järgalt ja hinnanguliselt suhtuti nendesse sadakond aastat tagasi. Samuti jääb õhku küsimus, miks siin juhtumis vaadeldud isikud üldse omavahel abiellusid, kui nägemused ühisest elust niivõrd palju erinesid. Üheks teguriks võib pidada mõlemale sugupoolele mõjunud

ühiskondlikku survet, kuid sellele ei saa täielikku vastutust asetada. Paraku ei võimalda arhiiviallikad analüüsida abiellumisele eelnenud emotsionaalseid, kommunikatiivseid ega muid asjaolusid.

Kokkuvõte

Minu eesmärk oli soo perspektiivist analüüsida, kuidas kasutati erinevaid seaduses sätestatud põhjendusi Viljandi-Pärnu rahukohtu lahutusjuhtumites ajavahemikul 1923–1940. Artikli esimeses osas analüüsisin 340 rahukohtu lahutusjuhtumit, tuginedes 1923. aastal jõustunud abieluseaduses nimetatud võimalikele lahutuspõhjustele. Artikli teises osas keskendusin juhtumiuuringu meetodil konkreetsele lahutusjuhtumile, kus üks naine soovis oma abikaasast lahutada kahel korral, 1924. ja 1928. aastal.

Nii kohtujuhtumite üldisest analüüsist kui ka juhtumiuuringust selgus, et põhiseaduse näitel esmapilgul sooliselt võrdsest õigusruumist ja abieluseaduse uuenduslikkusest hoolimata esines kohtupraktikas siiski soolist kallutatust. Selgelt väljendus see näiteks osapoolte lahutussoovi põhjendustes: abikaasat süüdistati tihti sellistes puudujääkides, mis läksid oodatud soorolliga vastuollu. Nii süüdistati naisi enam abielurikkumises ja terviseprobleemides, mis mõlemad vähendasid naise võimalust tuua ilmale ja kasvatada ühisest abielust pärit lapsi. Mehi aga süüdistati alkoholismis, majanduslike probleemide põhjustamises, hülgamises või füüsilises vägivaldas, mis läksid vastuollu mehele seatud ootustega olla pere ülalpidaja ning stabiilsuse eest vastutaja. Tavapärane oli ka, et naise puhul piisas tihti ühest üleastumisest, näiteks abielurikkumise kahtlustusest, et mees lahutusavalduse esitaks, kuid naised tõid meeste puhul välja mitmeid probleeme korraga, mis viitab, et naiste rolliomasest käitumisest kõrvale kaldumisse suhtuti suurema hukkamõistuga, samas kui mehe kehva käitumist kannatati välja kauem.

Juhtumiuuringust ilmsid soorollidest lähtuvad ootused veelgi selgemalt. Lahutada soovinud naine süüdistas meest vägivaldas ja julmas kohtlemises, mida kohtusüsteemis aga pisendati: tunnistusest vaadati üle ja teatavat tüüpi naisevastast vägivalda õigustas isegi kohtunik. Seevastu

mehe vastuste keskmes oli seisukoht, et naine oli vältinud abielukohustusi, seadnud takistusi rasestumisele ning käitunud tervikuna abielunaisele ebasobival viisil. Lõpuks lahutati kõnealune abielu lahuselu ja kokkuleppimatuse klauslitele tuginedes, mis viitab, et isegi probleemide ja tõendite olemasolul ei pruukinud neist lahutamiseks piisata. Need näited süüdistuste kohta illustreerivad taas konflikte inimese isiklike soovide ja talle asetatud sotsiaalsete ootuste vahel, näiteks ei pruukinud naise soov end ametialaselt teostada ning tulu teenida, mis oli kõnealuses juhtumis aktuaalne, kokku sobida kodusfääris toimetava ema rolliga, mida ootas naiselt tema abikaasa.

Siit ilmneb ka sõdadevahelises Eestis laiemalt naistele seatud ootuste vastuolulisus: ühest küljest iseloomustas aega naiste agentsuse suurenemine muu hulgas tööhõive ja hariduse vallas, privaatsfääris jäid kehtima aga varasemad patriarhaalsed soorollid ja -normid. Üks selline norm oli kahtlemata ka abiellumine: isegi juhul, kui inimene ise seda lõpuni ei soovinud, nagu oli tõenäoline uuritud üksikjuhtumis, oli abielus olemine nii tavapärane, et ühiskondlik surve võis varjutada inimese enda huvid. Kuna võimalused uurida sadakond aastat tagasi elanud inimeste isiklike motiive, soove, mõtteid ja unistusi on allikate vähesuse tõttu piiratud, tõstatab käesolev artikkel kahtlemata enam küsimusi, kui neile vastata saab.

Kasutatud kirjandus

- 1922 a. üldravalugemise andmed. *Vihk III, Rahva tööala ja ühiskondline kihilus*. (1925). Riigi Statistika Keskbüroo.
- Abielu seadus. (1922). *Riigi Teataja*, 138.
- „Abielu seadus“. (1922). *Kaja*, 120, 3.
- Andresen, A. (2004). *Luterlik territoriaalkirik Eestimaal 1710–1832. Riigivõimu mõju kirikuvalitsemisele, -institutsioonidele ja -õigusele* [doktoriväitekeri, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Burgess, E. W. (1971). *The family: From traditional to companionship*. Van Nosrand Reinhold.
- Clark, A. (2019). *Desire: A history of European sexuality* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351139168>
- Cocks, H. G., & Houlbrook, M. (Eds.) (2006). *Palgrave Advances in the modern history of sexuality*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230501805>
- Coontz, S. (2005). *Marriage, a history: From obedience to intimacy or how love conquered marriage*. Viking.
- Davis, G., & Loughran, T. (Eds.) (2017). *The Palgrave handbook of infertility in history: Approaches, contexts and perspectives*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-52080-7>
- Donahue, C. (2008). *Law, marriage, and society in the later Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Einasto, H. (2005). Saada või mitte saada emaks: abordipoliitika 20. sajandi Eestis. *Ariadne Lõng*, 6(1/2), 54–67.
- Epstein, R. H. (2003). Emotions, fertility, and the 1940s woman. *Journal of Public Health Policy*, 24(2), 195–211. <https://doi.org/10.2307/3343513>
- Erdmann, E. (1925). Abielu-seaduse § 23. *Õigus*, 5, 133–136.
- Gabrel, R. G. V. (1926). Õigusteadlaste päev. Ülevaade tsiviilseadustiku kokkuseadmistööst. *Õigus*, 3, 66–69.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Polity Press.
- Gillis, J. R. (1985). *For better, for worse: British marriages, 1600 to the present*. Oxford University Press.
- Goody, J. (1983). *The development of the family and marriage in Europe*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511607752>
- Gordon, E., & Nair, G. (2003). *Public lives: Women, family, and society in Victorian Britain*. Yale University Press.

- Grünthal, T. (1932). Märkmeid Eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad. *Õigus*, 4, 145–168.
- Hellat, A. (1938). Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu. *Õigus*, 2, 80–84.
- Jansen, H. (1927). Miks on meil vaja uut perekonna seadust? *Naiste Häääl*, 2, 30–32.
- Joost, M. (2019). *Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920–1930* [magistritöö, Tartu Ülikool].
<http://hdl.handle.net/10062/64610>
- Jänes-Kapp, K., Katus, K., Puur, A., & Pöldma, A. (2005). *Demograafiast ja rahvastikuarengu seaduspärasustest*. Koolibri.
- Kalling, K. (2006). Naiste emantsipatsioon on üks rassi surma peapõhjustest... Naisküsimuse biologiseeritud käsitlemise näiteid Eestist. L. Leppik (toim.), *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi* 35 (lk 7–22). Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kalling, K. (2015). „Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks“ (Dr Juhan Vilmsi sõnad ja teod). L. Leppik (toim.), *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi* 43 (lk 84–112). Tartu Ülikooli Kirjastus.
<https://doi.org/10.1515/tyak.v0i43.12433>
- Kalling, K. (2018). *Eesti meditsiini 100 aastat*. Post Factum.
- Kalling, K. (2020). Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis. *Vikerkaar*, 9, 84–94.
- Kirchen-Gesetz und Ordnung, So der Grossmächtigste König und Herr, Herr Carl, der Eilffte, Der Schweden, Gothen und Wenden König, etc. Im Jahr 1686. hat verfassung und Im Jahr 1687. im Druck ausgehen und publiciren lassen. Mit denen dazu gehörigen verordnungen. Auff HöchstErmeldten Ihrer Königl. Majest. gnädigsten Befehl ins Teutsche übersetzt.* (1687). J. G. Wilcken.
- Kõrv, J. (toim.). (1989). *Baltimaa eraseadus*. Valgus.
- Laur, M. (2023). *Talurahva seksuaalkäitumine 18. sajandi Liivimaal*. Rahvusarhiiv.
- Le Bouteillec, N., Bersbo, Z., & Festy, P. (2011). Freedom to divorce or protection of marriage? The divorce laws in Denmark, Norway, and Sweden in the early twentieth century. *Journal of Family History*, 36(2), 191–209. <https://doi.org/10.1177/0363199011398433>
- Luts-Sootak, M. (2016). Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres. M. Luts-Sootak et al. (toim.), *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2015* (lk 56–72). Õpetatud Eesti Selts.
- Luts-Sootak, M., & Siimets-Gross, H. (2019). *Eesti õiguse 100 aastat*. Post Factum.
- Lõo, J. (1922). Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud. *Õigus*, 2, 40–46.
- Maripuu, A.-L. (2023). Erootikast ja varasest moderntantsust Elmerice Partsi loomingu näitel. *Ariadne Lõng*, 1/2, 39–60.

- Mägi, M. (2022). *Abielulabutuste põhjused Viljandi-Pärnu Rahukogu labutustoimikutes 1923–1940* [magistritöö, Tartu Ülikool].
<http://hdl.handle.net/10062/83268>
- Ortiz-Ospina, E. & Roser, M. (2020, July). *Marriages and divorces*. Our World in Data. <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>
- Ozment, S. (1983). *When fathers ruled: Family life in Reformation Europe*. Harvard University Press.
- Palli, H. (1998). *Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade*. Sisekaitseakadeemia.
- Perekonnaseisu seadus. (1925). *Riigi Teataja*, 191/192.
- Peters, C. (2003). *Patterns of piety: Women, gender and religion in late medieval and Reformation England*. Cambridge University Press.
- Phillips, R. (1988). *Putting asunder: A history of divorce in Western society*. Cambridge University Press.
- Põhiseadus. (1920). *Riigi Teataja*, 113/114.
- Sabean, D. W. (1990). *Property, production, and family in Neckarhausen, 1700-1870*. Cambridge University Press.
- Scott, J. W. (2008). Sugu: kasulik kategooria ajaloo analüüsiks. *Ariadne Lõng*, 1/2, 116–135.
- Shorter, E. (1975). *The making of the modern family*. Basic Books.
- Szołtysek, M. (2015). Households and family systems in early modern Europe. In H. Scott (Ed.), *The Oxford handbook of early modern European history, 1350–1750* (Vol. 1, pp. 313–341). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199597253.013.11>
- Statistikaamet. (s. a.). *RV047: abielud ja labutused*.
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__demograafilised-pehinaitajad/RV047
- Stone, L. (1990). *The road to divorce: England 1530–1987*. Oxford University Press.
- Sündivus, surevus, abielluvus ja rahvastikuliikumine 1921–1923*. (1925). Riigi Statistika Keskbüroo.
- Tammik, K. (2014). *Abielulabutused Eestis 1921–1936* [magistritöö, Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/48589>
- Tiit, E.-M. (2018). *Eesti rahvastiku 100 aastat*. Post Factum.
- Van den Brandt, N. (2019). Secularity, gender, and emancipation: Thinking through feminist activism and feminist approaches to the secular. *Religion*, 49(4), 691–716. <https://doi.org/10.1080/0048721X.2019.1642261>
- Vikström, L., Van Poppel, F., & Van de Putte, B. (2011). New light on the divorce transition. *Journal of Family History*, 36(2), 107–117.
<https://doi.org/10.1177/0363199010395863>

Wiesner-Hanks, M. E. (1999). *Christianity and sexuality in the early modern world: Regulating desire, reforming practice*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203979419>

Arhiiviallikad

RA, EAA.1236, EELK Koeru kogudus
RA, EAA.1267, EELK Kanepi kogudus
RA, ERA.957, Välisministeerium
RA, ERA.2121, Viljandi Ringkonnakohus
RA, ERA.1356, Riigikohus

Marilyn Mägi on Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi doktorant ning Eesti Kirjandusmuuseumi nooremteadur. Tema peamine uurimisteema on peresuhted Eesti elulugudes, seejuures keskendub ta eelkõige 20. sajandi perekonnannaratiividele ning lähedastevahelistele konfliktidele. Erilist tähelepanu pöörab Marilyn naiste elulugudele ja kogemustele.

Marilyn Mägi is a doctoral student at the University of Tartu's Institute of History and Archaeology and a junior researcher at the Estonian Literary Museum. Her primary research focuses on family relationships in Estonian life stories, with a particular emphasis on 20th-century family narratives and conflicts between close relatives. She pays special attention to women's life stories and experiences.

Abstract

Women's position in divorce law and practice in 1920s–1930s Estonia

The society of 1920s–1930s Estonia was characterized by both liberalizing changes in women's rights and roles and the persistent entrenchment of traditional gender norms. In this article, I explore how these contradictory developments were reflected in divorce law and its practical application. Drawing on my 2022 master's thesis, "Causes of divorce in divorce files of Viljandi-Pärnu Peace Council in years 1923-1940," defended at the University of Tartu, I analyse the impact of the new marriage law enacted in 1922 by Republic of Estonia. While this law aimed to establish a more gender-equal family law framework, it ultimately failed to completely eliminate the unequal treatment of women and men in the legal system.

My analysis of divorce cases from the Viljandi-Pärnu District Court reveals that women were more frequently accused of adultery and health-related short-comings, whereas men were primarily charged with financial irresponsibility, alcoholism, and violent behaviour. This disparity highlights differing expectations for the roles of men and women within marriage. Furthermore, I examine how court practices could sometimes justify violence against women and marginalize female autonomy. Through a detailed case study, I analyse the influence of gendered expectations on divorce proceedings: women were expected to maintain fidelity and fulfil maternal roles, while men were judged by their ability to provide financial stability for the family. I conclude that, despite the legislative effort to formalize gender equality, patriarchal norms continued to exert a significant influence, and even as the legal framework became more liberal, divorce processes remained shaped by gendered and social norms.

Keywords: divorce, gender norms, family law, 1920s-1930s, court practice